

УДК 1+33+316.422

**ТУРИСТИЧНІ СТЕЖКИ ЖИТТЯ
І ДІЯЛЬНОСТІ СВЯТИТЕЛЯ ДИМИТРІЯ
(ДАНИЛА ТУПТАЛА)****TOURIST PATH OF LIFE AND ACTIVITY OF
ENLIGHTENER DYMYTRII (DANYLO TUPTALO)****Грех В. І.,**

кандидат наук із богослів'я, кандидат географічних наук, викладач кафедри туризму, Львівський державний університет фізичної культури (Львів, Україна), e-mail: V.Hrekh@i.ua

Hrekh V. I.,

candidate of theological sciences, candidate of geographical sciences, lecturer of the Department of Tourism, Lviv State University of Physical Culture (Lviv, Ukraine), e-mail: V.Hrekh@i.ua

Стаття дає перелік рекреаційних-туристичних ресурсів, якими є міста, селища і села, з якими пов'язано ім'я святого Димитрія, святителя і митрополита (Данила Туптала) – церковного діяча, великого проповідника, талановитого церковного письменника і релігійного церковного драматурга. У цих населених пунктах перебував, жив, творив і молився великий святий Димитрій, який своїм іменем назавжди прославив їх. З іншого боку, святі місця теж вплинули на формування його особистості. У статті пропонується пройти стежками святителя, щоб відкрити для себе красу і святість цих місць та значний потенціал їхніх рекреаційно-туристичних ресурсів. Стаття буде особливо цікава паломникам та фахівцям з релігійного туризму.

Ключові слова: святитель Димитрій Ростовський, церковний драматург, міста, храми, монастир, релігійний туризм, рекреаційні туристичні ресурси, туристичні стежки.

This article is to represent the list of recreational tourist resources such as cities, settlements and villages which are related to the name of St. Dymytrii, the famous Enlightener and metropolitan. St. Dymytrii (nee DanyloTuptalo) was a church figure, a large preacher, a talented church writer and dramatist. In these settlements which are the main object of the article he lived and created his work. He forever glorified these places by his name. It is necessary to mention that these places also influenced his personality. In the article it is suggested to follow the paths of Enlightener in order to discover the beauty and holiness of these places and to highlight its considerable potential. The article could be particularly interesting for the pilgrims and the specialists in religious tourism.

Keywords: saint Dimitriy Rostovsky, church dramatist, cities, temples, monastery, religious tourism, recreational tourism resources, tourist trails.

Святий Димитрій, митрополит Ростовський (Данило Савич Туптало, 1651–1709), був людиною надзвичайно талановитою. Крім цього, що він був видатним просвітителем, істориком, філософом, богословом, поетом, частково музикантом, також і талановитим, цікавим та повчальним церковним драматургом.

«Великий святитель нашої Церкви, митрополит Ростовський Димитрій усе своє життя віддав на служіння Господу Богу й Церкві Христовій, як «пастир добрий» (Ін. 10, 11), дбаючи про пастирів і паству, щоб вони «мали життя і мали з достатком» (Ін. 10, 10) [15].

Святитель Димитрій, у миру Даниїл, народився у грудні 1651 року в містечку Макарів, що було розташоване за сорок кілометрів від міста Києва, майбутній праведник Господній [6].

Народився він або одинадцятого грудня, у день пам'яті Данила Стовпника, або сімнадцятого грудня – в день пророка Данила [7]. Ось як про це пише І. А. Шляпкін у своїй книзі, одній із

головних про святителя Димитрія, митрополита Ростовського, у перших рядках: «У грудні 1651 року в містечку Макарів, верстах в 40 від Києва, по Житомирському тракту у рядового козака Макарівської сотні Київського полку Сави Григоровича Туптала і дружини його Марії Михайлівни народився син Данило – майбутній святитель Ростовський» [18].

Макарів – містечко Київської області – у часи святого Димитрія належало до володінь гетьмана Литовського. Батько Димитрія, Сава Григорович Туптало, прожив довге життя – 103 роки: народився він у Макаріві в 1599 році, а помер у Києві в 1703-му, його називали «честь і слава війська Запорізького». Будучи простим козаком, дослужився до звання полкового сотника, а потім почав служити Церкві, виконуючи обов'язки ктитора Кирилівської обителі. Кирилівський монастир, заснований князем Чернігівським Всеволодом Ольговичем у XII столітті, був зруйнований Батиєм, але відновлений у XVII столітті і закритий у 1786 році. Сава Григорович і Марія Михайлівна († 1695), його дружина, були побожними людьми і провадили християнське життя. У 1654 році сотник Туптало був на Переяславській раді, а в 1660 році переселився в Київ, у тому ж званні сотника. Більший вплив на отрока мала матір, так як батька постійно відволікали від дому військові справи. Крім Данила виховували ще троє доньок, які народилися в Києві: Памфілія, Февронія, Параскева, що заміж не повиходили, а стали черницями, і всі три одна за одною були ігуменями Святого Йорданського монастиря, якого їм батько поставив у Києві [7]. Перша письмова згадка про Саву Григоровича відноситься до 1650 року, де написано, що в цей час С. Г. Туптало вже немало пожив і багато що побачив, і що він записується в реєстрі козаки Війська Запорізького.

Про дитячі роки святителя мало описано: близько 1660 року макарівський сотник Сава Туптало переїжджає в Київ і поселяється із сім'єю в самому центрі Подолу між Флоровським монастирем і Миколаївсько-Притиським храмом.

Монастирі часу святого Димитрія відзначалися великою святістю, молитовністю, вірністю Богові і своїм ближнім, були дуже помічними і спасаючими. У наш час вони такими залишилися, адже їх збагачували, служили їм такі подвижники як святий Димитрій, і тому монастирі зберігають у собі велику кількість святинь, котрі допомагають людям у тяжкі хвилини. Ці великі святині будувалися на місцях світлих, енергетично позитивних, які недаремно притягували до себе віруючих, побожних парафіян. От тому так багато таємничих і чудесних історій з ними пов'язано [4]. Святителя монастирі захоплювали ще й тим, що вони здебільшого відзначалися жаданням мати в собі образи (ікони), а також відзначалися прекрасними іконостасами, що надавали віруючим благословення і спасіння [12; 16; 17]. Завжди пам'ятав про головну чернечу чесноту – послух, а також був терпеливим і смиренным, і до себе

ставився дуже критично. 1697 року святий писав до свого друга теолога про самого себе. Такі слова писати могла тільки людина високих чеснот, що звикла і здатна до самокритики. Так чисто і свято міг писати тільки монах, який постійно тримає у своєму серці пам'ять про своє призначення і здатний до виконання присяги Господеві й народові.

Піддавав себе самовільним тортурам, укусам комарів та мошкари. Усе своє життя був правдивим аскетом, любив багато й залюбки постити. Надзвичайно сильно любив молитися і гаряче молився. Був також трудолюбивим і правдолюбцем, а також безсрібником [8].

Ще й року не минуло від його постригу в чернецтво, як настоятель подав своє прохання про висвячення Даниїла у сан диякона. Висвячення Даниїла відбулося в день Благовіщення Пресвятої Богородиці в 1669 році митрополитом Йосифом Тукальським, що був обраний на Київську кафедру і жив тоді в місті Каневі. Йосиф (Нелюбович–Тукальський) – із 1661 р. архієпископ Могилевський, потім митрополит Київський; був у полоні в поляків. Помер у Чигирині в 1676 році. Димитрій, у сані диякона, залишався у Кирилівській обителі досить довгий час. Був дуже слухняний, у всьому підкорявся він настоятелеві, старанно і смиренно служив братії і беззаперечно виконував усякий послух. До церкви святий Димитрій завжди приходив першим і виходив із неї останній; у храмі стояв зі страхом, благоговійно слухаючи слова Священного Писання. Перебуваючи наодинці в келії він часто молився, писав і складав те, що доручав йому ігумен, і старанно продовжував свої наукові заняття. При постригу прийняв ім'я Димитрій, що зі старогрецької мови означає «належить Димитрі, богині землі», що має буквальне значення «мати–земля» – символ плодючості, життєздатності [11].

Святий Димитрій, митрополит Ростовський (Данило Туптало), промислом Божим, побував у багатьох місцях України і поза її межами, у тоді його час життя і діяльності. У цих місцях пройшло його життя, творча та молитовна діяльність, у них він писав свої праці, основною якою є «Четьї–Мінеї», інші богословські праці, і, звичайно, свої церковні, релігійні драматичні твори. Побувати в кожному місці було б дуже важко, але в окремих, які ми рекомендуємо відвідати, буде свято, цікаво, корисно і спасенно. Святий Димитрій, свого часу, хронологічно побував у таких населених пунктах: Макарів, Київ, Канів, Новодвір, Вільно, Слуцьк, Грозів, Старожице, Старчиці, Березна, Батурін, Чернігів, М'янин, Максаків, Рудня, Москва, Глухів, Новгородок Сіверський, Ростов, інші. Треба також розуміти, що святий Димитрій побував у деяких місцях по декілька раз.

Згідно даного переліку уявімо собі туристичні стежки життя і діяльності святого Димитрія, митрополита Ростовського і по порядку розглянемо і ознайомимося з цими святими місцями де ступала нога великого святого, а сьогодні ми маємо можливість хоча б частково торкнутися тієї божественної благодаті, яку вбрав великий

митрополит, перебуваючи у цих Богом даних місцевостях. Сподіваємося, що проходження шляху слідами святого у святих місцях допоможе і нам стати тими світильниками, яким був святий Димитрій, святий, яких земля народжує раз на сто, або й більше років, коли відчуємо велич його служіння і молитви. Свято буде, щоб ми ознайомилися і побували хоча б на декількох туристичних стежках святого Димитрія, митрополита Ростовського (Данила Туптала).

Найперше згадаємо містечко Макарів, де народився святий Димитрій (Данило Туптало), і якому присвячена окрема стаття, з якою можемо ознайомитися і прочитати [6].

Після Макарова родина переїхала у місто Київ, яке є великим рекреаційно–туристичним ресурсом, який, через надзвичайну чисельність туристичних стежок, вимагає багато часу для ознайомлення, і якому присвячено величезна кількість туристичної літератури. Тут плідно працював і молився святий Димитрій, і де все нагадує про нього, але найбільші святині Димитрієвого міста необхідно ще раз згадати, які є рідними для всього українського народу. Це такі святі місця як: Собор святої Софії, Києво–Печерська лавра, Володимирський собор, Михайлівський собор, Андріївська церква, Володимирська гірка та пам'ятник святому Володимиру Великому [6]. Цікаво і доцільно відвідати: Хрещатик, Майдан Незалежності, Андріївський узвіз, Золоті ворота, Маріїнський Палац, телевізійну вежу, а також походити святими, скорботними дорогами, якими колись ходив святий Димитрій, і які стали останніми у житті небесної сотні, але і першими до небес, до життя вічного, до життя з Богом. Увесь Київ – великий рекреаційно–туристичний ресурс, у якому жив, творив і молився великий митрополит Димитрій (Данило Туптало).

У Каневі, двадцять п'ятого березня 1669 року, святий Данило Туптало був зведений у сан диякона преосвященим митрополитом Йосифом Тукальським. Місто Канів – святе місце, місто вічного спочинку великого кобзаря українського народу Тараса Григоровича Шевченка, ще далеко до прийняття у своє серце великого поета, приютило і зіграло великого митрополита, удостоївши його духовним саном диякона. Канів – місто обласного підпорядкування, районний центр Канівського району Черкаської області. Населення – 25 224 (на 1 вересня 2015 року) особи. Перша письмова згадка про Канів міститься в «Печерському патерику» і датується між 1074 і 1088 роками. Канів згадується також у 1144 році, коли князь Всеволод Ольгович заснував тут церкву святого Юрія (Успенський собор). У середині XII століття Канів був великим містом і відіграв велику роль в житті Давньої Русі. 1155 року він відомий як офіційне місце зустрічей руських князів з половецькими послами. Тут проходив великий шлях «з варяг у греки», який був важливою торговою артерією держави [9].

До Канева кожного дня прибуває велика кількість туристів, адже Канів це теж достойний туристично–рекреаційний ресурс, у якому можна

побачити незабутні святі місця: висока могила українського пророка Тараса Шевченка на Тарасовій горі (Чернечій горі), Канівський музей Тараса Шевченка, Успенський (Георгієвський) собор, 1444 р., Будинок Василянського училища, 1784, Канівський Природний заповідник, Синагога (мур.), Канівський історичний музей, Канівський музей народного декоративного мистецтва, Музей військової техніки просто неба, Державний історико-культурний заповідник «Трахтемирів», Канівський природний заповідник, Шевченківський національний заповідник «Тарасова гора», Костянецький Яр – комплексна пам'ятка природи місцевого значення. Канівські куести – геологічна пам'ятка природи місцевого значення, Канівські луски [9].

Тринадцятого серпня 1677 року, святий Димитрій прибув у Новодвір, до старої і нової церкви, щоб в одній із них поклонитися чудотворному образу Пресвятої Богородиці. Місто Новодвір'я розташоване в Білорусії, так само як і багато інших міст і селищ, у яких бував святий Димитрій (Данило Туптало), і які розташовані в інших країнах.

П'ятого–шостого лютого 1979 року, святий Димитрій перебував у місті Березна в Максаківському монастирі. Кожному побожному християнину буде цікаво відвідати це святе місто, де колись в свій час був великий митрополит. Березна – селище міського типу Менського району Чернігівської області. Селище на півдорозі від Чернігова (за 40 км) до Мени, районного центру, це шлях Чернігів – Новгород–Сіверський.

Перша згадка про Березну (Березой) датована 1152 роком. Згідно зі стародавніми переказами, назва населеного пункту пішла від березових лісів, які росли навколо першого поселення в цій місцевості. У місті знаходилися: одна салотопня, п'ять олійниць, шість кузень, дві крупорушки, близько 20 млинів і два цегельні заводи. Одне з найголовніших занять населення містечка було винокуріння. Березна займала одне з перших місць з виготовлення вина та прибутковості від його збуту.

У Березні діють дві загальноосвітні школи, допоміжна школа–інтернат, музична школа, лікарня, аптека, дитячий садок, відділення зв'язку, Березнянський історико–красназавчий музей імені Г. Г. Верьовки, дві бібліотеки. У 1995 р. створене і діє перше в Україні «Співоче поле» в сільській місцевості.

У селищі є храм. Пізнавально буде побувати також у лісництві [3].

Цікавою туристичною стежкою буде і місто Батурич, де митрополит Димитрій побував кілька разів. Перший раз він прибув до Батурина в суботу, після шостого лютого, до монастиря, і був тепло прийнятий самим ясновельможним гетьманом. У Батурич другий раз прибув першого березня 1682 року, на посаду ігумена Батуричського монастиря.

Наступного разу прибув до Батурина і монастиря п'ятнадцятого січня 1686 року, де дев'ятого лютого знову став ігуменом.

Місто Батурич є дуже цікавим і важливим рекреаційно–туристичним ресурсом, яке має велику козацьку славу, але його велич ще й у тому, що в ньому жив і творив, і молився великий святий Димитрій Туптало.

Батурич – місто Бахмацького району Чернігівської області на річці Сейм (басейн Дніпра), за 23 км на пн. сх. від залізничної станції Бахмач–Пасажирський. Батурич відіграв значну роль в історії України. У 1669–1708 та 1750–1764 роках місто було резиденцією гетьманів Лівобережної України, із ним пов'язана діяльність таких визначних політичних лідерів часів Гетьманщини, як Дем'ян Ігнатович, Іван Самойлович, Іван Мазепа, Пилип Орлик, Кирило Розумовський. На території міста розташовані пам'ятки та об'єкти культурної спадщини, що формують Національний історико–культурний заповідник «Гетьманська столиця». Побувавши в Батуричі цікаво буде відвідати: Будинок–музей генерального судді Василя Кочубея, а також і інші пізнавальні місця:

- Батуричський історико–красназавчий музей;
- Церкву Воскресіння Господнього;
- Палац гетьмана Кирила Розумовського;
- Батуричську фортецю;
- Музей археології Батурина;
- Покровську церкву;
- Пам'ятники Батурина [2].

Місто розташоване на Чернігівському Поліссі, лівому березі річки Сейм, де залягають поліські і лісостепові ландшафти. Річка Сейм – ліва притока річки Десни, яка протікає по місту з північного заходу на південний схід. Одним із найбільших озер є озеро Шовковиця. Довколишня природа є надзвичайно красивою і принесе багато радості туристам.

Дев'ятого вересня 1681 вступив святий Димитрій на ігуменську посаду в Максаківський монастир села Максаки.

У наш час Максаки – село в Україні, у Менському районі Чернігівської області. Населення становить 416 осіб. Неподалік від села розташовані два природні дива природи – Озеро «Тихе» та Урочище «Лощ».

Неподалік від с. Максаки на лівому березі р. Десни був розташований Максаківський Спасо–Преображенський монастир, відновлений у 1642 р. монахами Трубчевського монастиря. Величний Троїцький собор Максаківського монастиря був збудований коштом православного магната і сенатора Речі Посполитої Адама Киселя, який був щедрим меценатом. У 60–70-х рр. XVII ст. для захисту від татарських нападів навколо монастиря споруджено земляний вал з дерев'яною стіною, і обитель перетворено на фортецю.

1786 року обитель закрили. Відновили її лише у 1803 р. Із 1829 року почав діяти як жіночий Максаківський Троїцький монастир. У 30-х роках XX століття більшовицька влада його закрила, Троїцький собор зруйнували. Цеглу з будівель вивозили на будівництво школи в райцентрі. Збереглися залишки муру, дзвіниці, корпус келій (будинок ігумені), споруджений у 50-х роках

XIX століття у формах пізнього класицизму. Залишки монастиря разом з природним оточенням створюють мальовничий архітектурно-ландшафтний комплекс [13]. Туристам буде цікаво побувати в с. Максаків і побачити залишки монастиря часів святиителя Димитрія Ростовського.

У Петрів піст 1694 року святий Димитрій прибув до міста Глухів, де став ігуменом Глухівського монастиря. Місто Глухів теж є значним рекреаційно-туристичним ресурсом України, знаходиться воно на Сіверщині і є центром Глухівського району Сумської області. Місто Глухів розташоване на річці Есмань. Його площа – 83,74 км², а населення складає 35,8 тис. осіб (на основі перепису 2001 року). Місто було столицею війська Запорізького впродовж 1708–1764 років. Воно було значним історичним осередком східного Полісся та театральний осередок України.

До історико-архітектурних пам'яток Глухова належать:

Миколаївська церква – головна споруда Радного майдану, у якій наставляли на гетьманство Д. Апостола та К. Розумовського, а раніше виголосили анафему І. Мазепі. Є пам'яткою історії та архітектури національного значення, 1693–1695;

Трьоханастасіївська церква (1884–1897) – споруджена завдяки місцевим меценатам братам М. Л. та Ф. А. Терещенкам.

Спасо-Преображенська церква (1765) – тетраконховий храм;

Вознесенська церква – збудована в 1767 році архітектором А. В. Квасовим та перебудована у 1811 році;

Міський краєзнавчий музей, розташований у будинку колишнього Дворянського зібрання і є пам'яткою архітектури XIX ст., (1811 рік);

Київська брама міської фортеці – пам'ятка історії, архітектури та містобудування XVIII ст., (1766–1769 роки).

У місті встановлено низку пам'ятників, зокрема: композиторові Д. Бортнянському та М. Березовському (скульптор – Інна Коломієць); пам'ятний знак та пам'ятник Тарасові Шевченку, а також загиблим солдатам у роки Другої Світової війни та багатьом інших.

Недалеко від Глухова (14 км) знаходиться Свято-Різдва Богородиці Глинська Пустинь – чоловічий монастир (ставропігійний).

На околиці Глухова, його північно-західній стороні створено заказник місцевого значення – Чернечі джерела, що здавна славилися як цілющі. У цій місцевості, за переказами, був монастир, тому й річечка, яка протікає в мальовничій долині, називається Чернечею. Тутешня вода має велику славу завдяки її лікувальним властивостям, і чутки про це поширилися далеко за межі Глухівщини. Тож не мілів потік віруючих та мирян, які вирушали сюди звідусіль з молитвою на вустах і непереборним бажанням припасти до життєдайної вологи. Кілька років тому у цьому святому місці за підтримки підприємств, організацій міста й району, приватних підприємців, небайдужих жителів було зведено й освячено храм-каплицю,

встановлено хрест, облаштовано купальню та споруджено сходи й містки для зручного доступу до цілющої води. Сюди приходять поодинокі, родинами, дружними колективами. Але не задля гучного відпочинку (правилами, які прикріплено на видному місці, забороняється галасувати), а для того, щоб у молитві просити в Бога здоров'я й благополуччя [5].

Святитель Димитрій Ростовський дуже часто бував у Чернігові, цьому видатному історичному славному центрі великої української історії. Місто Чернігів є достойним рекреаційно-туристичним ресурсом і в якому перебував великий митрополит і великий святий. Куди б не пішли ми у Чернігові, всюди можемо знайти цікаві міста, і все місто наповнене туристичними напрямками, але доречно буде перелічити храми, якими завжди славився Чернігів: храми Дитинця, Спасо-Преображенський (Спаський) собор (XI ст.), Борисоглібський собор, Іллінська церква (XII ст.), Успенський собор (XII ст.), Єлецький Успенський монастир (XII ст.), П'ятницька (св. Параскеви) церква, собор Троїцького Іллінського монастиря (1679–1689), Катерининська церква (1715). Проводячи екскурсії в Чернігові, пам'ятаймо про великого церковного діяча, вірного сина Православної Церкви України.

Ще одним важливим рекреаційно-туристичним ресурсом є місто Новгород Сіверський, що за часів святиителя Димитрія носило назву Новгородок Сіверський. Сімнадцятого вересня 1699 року святий прибув у Новгородський монастир Всемилощивого Спаса, де став архімандритом цього монастиря. Туристам теж варто включити місто Новгород Сіверський у свої туристичні стежки.

Новгород-Сіверський – місто обласного значення в Чернігівській області, центр Новгород-Сіверського району. Розташоване на березі річки Десна. Є одним із найпівнічніших міст України. Населення на перше січня 2016 року становило 13 652 мешканців [14]. Дуже цікава історія міста, його природа, пам'ятки історії та культури, а також храми: Петропавлівська церква Спаського монастиря, Церква Миколая Чудотворця, Спасо-Преображенський монастир, Спасо-Преображенський собор, Успенський собор, інші.

Висновки. Стаття починається з ознайомлення з дитячими і юнацькими роками Данила Туптала, майбутнього великого святиителя митрополита Ростовського. Подається його життя у Макарові, а потім у Києві, куди вони переїхали. Розповідається про його сім'ю, батька Саву Григоровича Туптала, матір Марію Михайлівну, та сестер, Памфілію, Февронію, Параскеву, що заміж не повиходили, а стали черницями, і всі три одна за одною були ігуменями Святого Йорданського монастиря, якого їм батько поставив у Києві.

Вказано про постриг Даниїла Туптала у чернецтво, але ще року не минуло як настоятель подав своє прохання про висвячення його у сан диякона. Дияконське свячення Даниїла відбувалося в день Благовіщення Пресвятої Богородиці в 1669 році митрополитом Йосифом Тукальським, що був

обраний на Київську кафедру і жив тоді в місті Каневі.

Стаття повідомляє, що до церкви святий Дмитрій завжди приходив першим і виходив із неї останній; у храмі стояв зі страхом, благоговійно слухаючи слова Священного Писання. Перебуваючи на одинці в келії він часто молився, писав і складав те, що доручав йому ігумен, і старанно продовжував свої наукові заняття. При постригу прийняв ім'я Дмитрій, що зі старогрецької мови означає «належить Дмитрі, богині землі», що має буквальне значення «мати-земля» – символ плодючості, життєздатності.

Данило Туптало, великий святий Дмитрій, митрополит Ростовський, промислом Божим, відвідав багато місць України, а також міста поза її межами, у тоді його земний час. В цих місцях він жив, творив та молився, в них він писав свої праці, основною якою є «Четъї–Мінеї», інші богословські праці, і звичайно його церковні, релігійні драматичні твори. В статті перераховано населені пункти в яких побував святий Дмитрій, свого часу.

Згідно даного переліку складено туристичні стежки життя і діяльності святого Дмитрія, митрополита Ростовського, на які рекомендуємо ступити багатьом любителям туризму, і які принесуть їм багато цінного для їх душі і тіла, побачити місця де ступала нога великого святого, і де маємо можливість хоча б мізерну частину відчутти божественної благодаті, яку вбирає великий митрополит будучи у цих Богом даних місцевостях.

Найперше згадується містечко Макарів, де народився святий Дмитрій (Данило Туптало), і якому присвячена окрема стаття, з якою можемо ознайомитися і прочитати [6].

Після Макарова родина переїхала у місто Київ, яке є великим рекреаційно–туристичним ресурсом, в якому туристичні стежки можуть складати надзвичайно довгий час, і якому присвячено величезна кількість туристичної літератури, і де так плідно працював і молився святий Дмитрій, і де все нагадує про нього.

Кожна людина мріє побувати у місті Каневі, яке є святе місце, місто вічного спочинку великого кобзаря українського народу Тараса Григоровича Шевченка. Перед тим як прийняти у своє серце великого поета, місто Канів прийняло і зіграло великого митрополита, удостоївши його духовним саном диякона, на якого був висвячений двадцять п'ятого березня 1669 року преосвященим митрополитом Йосифом Тукальським.

П'ятого – шостого лютого 1979 року, святий Дмитрій перебував у місті Березна в Максаківському монастирі. Кожному побожному християнину буде цікаво відвідати це святе місто, де колись в свій час був великий митрополит. Стаття рекомендує теж побувати у Березні – селищі міського типу Менського району Чернігівської області.

Стаття подає і описує цікаву туристичну стежку до міста Батурин, де митрополит Дмитрій

побував кілька разів, і куди перший раз прибув в суботу, після шостого лютого, до монастиря, і самим, ясновельможним гетьманом милостиво прийнятий. В Батурин другий раз прибув першого березня 1682 року, на посаду ігумена Батуринського монастиря. Також наступного разу прибув до Батурина і монастиря п'ятнадцятого січня 1686 року, де дев'ятого лютого знову став ігуменом.

Місто Батурин є дуже цікавим і важливим рекреаційно–туристичним ресурсом, яке має велику козацьку славу, але і його велич і в тому, що в ньому жив і творив, і молився великий святий Дмитрій Туптало, і тому його туристична стежка має достойне місце.

Стаття знайомить нас і з багатьма іншими туристичними стежками, описує інші міста, в яких бував святий Дмитрій, і в яких варто побувати багатьом туристам, що збагатять себе новими знаннями, отримують велику естетичну насолоду і відчують працьовитість і благословення великої людини, великого святого і великого митрополита Дмитрія Ростовського (Данила Туптала).

Список використаних джерел

1. Біблія. Книги Священного Писання Старого та Нового Завіту. Переклад Патріарха Філарета (Денисенка), 2004. Київ: Видавництво Київської Патріархії, 1415 с.
2. 'Батурин', *Вікіпедія*. [online] Доступно: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Батурин> (дата звертання 27 лютого).
3. 'Березна (смі)', *Вікіпедія*. [online] Доступно: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Березна_\(смі\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Березна_(смі)) (дата звертання 27 лютого).
4. Гаврилов, ДА., 2007. 'Исцеляющая сила предметов, икон, святых мест', Ростов н/Д: *Феникс*, 160 с.
5. 'Глухів', *Вікіпедія*. [online] Доступно: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Глухів> (дата звертання 27 лютого).
6. Грех, ВІ., кандидат наук з богослів'я, кандидат географічних наук, 2019. 'Містечко Макарів – релігійний туристично–рекреаційний ресурс – місце народження святого Дмитрія (Данила Туптала)', *Гілея: науковий вісник*, К.: «Видавництво «Гілея», Вип.140 (1). Ч.2. Філософські науки, с.11–16.
7. Іларіон (Іван Огієнко), митрополит, 2001. 'Святий Дмитрій Туптало', *Православний вісник*, К.: *Видання Української Православної Церкви Київського Патріархату*, №11–12, с.22–24.
8. Іларіон (Іван Огієнко), митрополит, 2002. 'Святий Дмитрій Туптало', *Православний вісник*, К.: *Видання Української Православної Церкви Київського Патріархату*, №9–10, с.29–36.
9. 'Канів', *Вікіпедія*. [online] Доступно: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Канів> (дата звертання 27 лютого).
10. 'Київ – туристичний путівник', *Вікімандрі*. [online] Доступно: <https://uk.wikivoyage.org/wiki/Київ> (дата звертання 26 лютого).
11. Комрат, ЕП., 2006. 'Женские и мужские Имена и Святыя Покровители', Донецк: ООО ПКФ «БАО», 256 с.
12. 'Короткі відомості про свята Православної Церкви', 1992. *Українська Православна Церква – Київський Патріархат*, 112 с.
13. 'Максаки (Україна)', *Вікіпедія*. [online] Доступно: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Максаки_\(Україна\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Максаки_(Україна)) (дата звертання 27 лютого).
14. 'Новгород–Сіверський', *Вікіпедія*. [online] Доступно: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Новгород-Сіверський> (дата звертання 27 лютого).
15. Сойко Богдан, диякон, 1972. 'Святий Дмитрій, митрополит Ростовський і його погляд на храм, богослужіння і таїнство Святого Причастя', *Православний вісник*, К.: *Видання Екзарха всієї України, митрополита Київського і Галицького*, №8, с.22–24.
16. Степовик, Дмитро, 2010. 'Іконологія й іконографія', Івано–Франківськ: *Нова Зоря*, 320 с./+ кольорова вкладка – 62 с.
17. Степовик, Дмитро, 2012. 'Новий ренесанс: Ікони Андрія Дем'янчука', К.: *Видавництво імені Олени Теліги*, 368 с.: іл.

18. Шляпкин, ИА., 1891. 'Св. Димитрий Ростовский и его время (1651–1709 г.)', С.–Петербург: *Типография и Хромолитография А. Траншель, Стремная*, №12, 106 с.

References

1. 'Biblija. Knygy Svjashhennogo Pysannja Starogo ta Novogo Zavitu. Pereklad Patriarha Filareta (Denysenka) (Bible. Old and New Testament Scripture Books. Translation of Patriarch Filaret (Denisenko))', 2004. Kyi'v: *Vydavnytvo Kyi'vs'koi' Patriarhii'*, 1415 s.
2. 'Baturyn (Baturin)', *Vikipedija*. [online] Dostupno: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Baturyn> (data zvertannja 27 ljutogo).
3. 'Berezna (smt) (Berezna (smt))', *Vikipedija*. [online] Dostupno: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Berezna_\(smt\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Berezna_(smt)) (data zvertannja 27 ljutogo).
4. Gavrilov, DA., 2007. 'Iscljajushhaja sila predmetov, ikon, svjatyh mest (Healing power of objects, icons, holy places)', Rostov n/D: *Feniks*, 160 s.
5. 'Gluhiv (Gluhiv)', *Vikipedija*. [online] Dostupno: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Gluhiv> (data zvertannja 27 ljutogo).
6. Greh, VI., kandydat nauk z bogosliv'ja, kandydat geografičnyh nauk, 2019. 'Mistechko Makariv – religijnyj turystyčno-rekreacijnyj resurs – misce narodzhennja svjatytelja Dymytrija (Danyla Tuptala) (The town of Makariv – a religious tourist and recreational resource – the birthplace of St. Demetrius (Danylo Tuptala))', *Gileja: naukovyj visnyk*, K.: «Vydavnytvo «Gileja», Vyp.140 (1). Ch.2. Filosofov'ki nauky, s.11–16.
7. Ilarion (Ivan Ogijenko), mytropolyt, 2001. 'Svjatyj Dymytrij Tuptalo (St. Demetrius Tuptalo)', *Pravoslavnyj visnyk*, K.: *Vydannja Ukrai'ns'koi' Pravoslavnoi' Cerkvy Kyi'vs'kogo Patriarhatu*, №11–12, s.22–24.
8. Ilarion (Ivan Ogijenko), mytropolyt, 2002. 'Svjatyj Dymytrij Tuptalo (St. Demetrius Tuptalo)', *Pravoslavnyj visnyk*, K.: *Vydannja Ukrai'ns'koi' Pravoslavnoi' Cerkvy Kyi'vs'kogo Patriarhatu*, №9–10, s.29–36.
9. 'Kaniv (Kaniv)', *Vikipedija*. [online] Dostupno: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Kaniv> (data zvertannja 27 ljutogo).
10. 'Kyiv – turystyčnyj putivnyk (Kiev is a tourist guide)', *Vikimandry*. [online] Dostupno: <https://uk.wikivoyage.org/wiki/Kyiv> (data zvertannja 26 ljutogo).
11. Komrat, EP., 2006. 'Zhenskije i mužskie Imena i Svjatyje Pokroviteli (Female and Male Names and Holy Patrons)', Doneck: *OOO PKF «BAO»*, 256 s.
12. 'Korotki vidomosti pro svjata Pravoslavnoi' Cerkvy (Brief information about the holidays of the Orthodox Church)', 1992. *Ukrai'ns'ka Pravoslavna Cerkva – Kyi'vs'kij Patriarhat*, 112 s.
13. 'Maksaky (Ukrai'na) (Maksaki (Ukraine))', *Vikipedija*. [online] Dostupno: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (data zvertannja 27 ljutogo).
14. 'Novgorod–Sivers'kyj (Novgorod–Siverskyj)', *Vikipedija*. [online] Dostupno: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (data zvertannja 27 ljutogo).
15. Sojko Bogdan, dyjakon, 1972. 'Svjatytel' Dymytrij, mytropolyt Rostovs'kyj i jogo pogljad na hram, bogoslužhinnja i tai'nstvo Svjatogo Prynastja (St. Demetrius, Metropolitan of Rostov and his view of the temple, worship and sacrament of the Holy Communion)', *Pravoslavnyj visnyk*, K.: *Vydannja Ekzarha vsijej' Ukrai'ny, mytropolyta Kyi'vs'kogo i Galyc'kogo*, №8, s.22–24.
16. Stepovyk, Dmytro, 2010. 'Ikonologija j ikonografija (Iconology and iconography)', Ivano–Frankivs'k: *Nova Zorja*, 320 s./ + kol'orova vkladka – 62 s.
17. Stepovyk, Dmytro, 2012. 'Novyj renesans: Ikony Andrija Dem'jančuka (New Renaissance: Icons of Andrei Demianchuk)', K.: *Vydavnytvo imeni Oleny Teligy*, 368 s.: il.
18. Shljapkin, IA., 1891. 'Sv. Dimitrij Rostovskij i ego vremena (1651–1709 g.) (St. Demetrius of Rostov and His Time (1651–1709))', S.–Peterburg: *Tipografija i Hromolitografija A. Transhel'*, *Stremnaja*, №12, 106 s.

* * *